

ХРЫСЦІЯНСКІ СВЕТ У ТВОРЧАСЦІ ГРЫГОРА ЦАМБЛАКА

Напярэдадні трэцяга тысячагоддзя, у слаўны юбілей – 2000 годдзя хрысціянства неабходна ўспомніць і глыбока асэнсаваць літаратурную спадчыну царкоўных пісьменнікаў, якія сваім пастырскім служэннем і духоўнай працай служылі чалавеку і неслі яркае мастакоўскае слова дзеля яго выратавання. Яркай постацю ў беларускай літаратуры XIV – пач. XV ст. з’яўляецца мітрапаліт Вялікага Княства Літоўскага Г. Цамблак, творчая спадчына якога належыць многім хрысціянскім народам – балгарскаму, беларускаму, сербскаму, румынскаму, малдаўскаму і ўкраінскаму. Светапогляд пісьменніка сфарміраваўся ў атмасферы грамадска-палітычнага і рэлігійнага жыцця паўднёвых і усходніх славян, талент прапаведніка разгортваўся на перакрываванні дзвюх літаратурных традыцый – паўднёvasлавянскай і ўсходнеславянскай, якія ўваходзілі ў сферу візантыйскага ўплыву. А.І. Яцымірскі слушна называў Г. Цамблака “аратарам-мастаком”, “паэтам-лірыкам, які шукаў прыгажосці паэтычнага слова і ўзвышана-царкоўнага вобраза”¹.

Г. Цамблак паходзіў са знакамітага балгарскага роду, атрымаў выдатную гуманітарную падрыхтоўку ў Тырнаўскім манастыры Святой Тройцы, дзе выкладалі дысцыпліны першай ступені трывіума (граматыку, рыторыку, дыялектыку) і прадметы другой ступені квадрыума (арыфметыку, музыку, геаметрыю і астраномію). Вялікае значэнне ў станаўленні пісьменніка адыграў тырнаўскі патрыярх Яўфімій – таленавіты асветнік і прапаведнік, які ў сваім манастыры стварыў сапраўднае культурнае асяроддзе, ажыццявіў рэформу пісьменнасці па ўсёй Балгарыі. Час і месца пастржэння ў манахі Г. Цамблака невядомыя.

У перыяд турэцкага нашэсця на Балгарыю, калі захопнікі знішчалі матэрыяльныя і духоўныя каштоўнасці балгарскага народа, насаджалі свае ідэалы, Цамблак вымушаны быў пакінуць радзіму і з 80-х гадоў XIV ст. ён веў падзвіжніцкае жыццё ў іншых краінах – Візантыі, Сербіі, Малдова-Валахіі і Вялікім Княстве Літоўскім. Магчыма, у Канстанцінопалі ён стварыў свае першыя творы – “Слова пахвальнае вялікамучаніку Георгію”, “Слова пахвальнае прароку Іллі”, “Слова пахвальнае сарака пакутнікам”, “Слова на вялікі чацвер”, “Слова на вялікую пятніцу”. Пэўны час жыў ён і на Афоне, дзе меў магчымасць удасканалваць і развіваць свае веды.

Па загаду партыярха Мацвея ў 1401 г. “честнейший в иеромонахах” Г. Цамблак быў адпраўлены ў Малдова-Валахію дзеля разбору некаторых спрэчных пытанняў паміж Візантыйскай патрыярхіяй і малдаўскім

¹ Яцимирский А. И. Из истории славянской проповеди в Молдавии и Валахии // Памятники древней письменности и искусств. СПб., 1906.

мітрапалітам Восіпам. Дыпламатычная місія была выканана паспяхова і ён некаторы час быў ігуменам Нямацкага манастыра, у шматлікіх творах стварыў культ малдаўскага нацыянальнага героя Іаана Белгародскага (“Жыццё Іаана Новага Белгародскага”, “Пакуты святога Іаана Новага”, “Службу святому Іаану Новаму”).

З 1402 па 1406 г. Г. Цамблак знаходзіўся у Сербіі. На пасадзе ігумена Дзячанскага манастыра Цамблак напісаў творы, у якіх уславіў сербскую зямлю, але сурова асудзіў жорсткіх валадароў і ваявод, якія кепска абыходзяцца са сваімі падданымі (“Слова аб пераносе мошчаў святой Петкі з Тырнава ў Сербію”, “Жыццё Стэфана Дзячанскага” і “Службу Стэфану Дзячанскаму”).

У 1406 г. Г. Цамблак упершыню наведаў Вялікае Княства Літоўскае, калі ехаў у Маскву па выкліку мітрапаліта Кіпрыяна, які, відаць, хацеў увесці яго ў склад вышэйшай царкоўнай іерархіі. Не выклікае сумненняў меракаванне пра тое, што Цамблак даводзіўся пляменнікам Кіпрыяну. Але ў Вільні яго напаткала вестка пра смерць Маскоўскага мітрапаліта. Як кажа Г. Цамблак у “Надгробным слове Кіпрыяну”, згубіўшы “добраго кормчого, іже корабль къ небесемъ направляше”, ён вярнуўся у Сербію, а затым пэўны час знаходзіўся у Свята-Паўлаўскім манастыры на Афоне.

Прыкладна ў 1410 г. таленавітага прапаведніка гасцінна прымае князь Вітаўт, у якога ў гэты час асабліва ўскладніліся адносіны з маскоўскім князем Васілём і мітрапалітам Фоціем. У пачатку 1414 г. Вітаўт склікаў сабор іерархаў Вялікага Княства Літоўскага і прапанававаў адасобіцца ад маскоўскай мітраполіі і паставіць у сябе асобнага мітрапаліта, бо Фоцій, “сядяху но столе митропольстеем всея Руси”, не займаецца манастырамі, цэрквы разбураюцца і бяднеюць, “весь Киев и всю землю пусту сотвори тяжкими пошлинами и данми великими и неудобь носимыми”. Вітаўт адпраўляе у Канстанцінопаль дэлегацыю на чале з Цамблакам за блаславеннем, але канстанцінопальскія патрыярхі не пажадалі падзелу ўсходнеславянскай царквы і не задаволілі просьбу беларуска-літоўскага князя.

15 лістапада 1415 г. па прапанове Вітаўта ў Навагародку быў скліканы спецыяльны сабор праваслаўных іерархаў, на якім без згоды Канстанцінопаля на мітраполію “Киева и всея Руси” быў пастаўлены Грыгоры Цамблак. Князь Вітаўт разсылае “Акруговую грамату”, у якой афіцыйна паведамляе аб “поставленіи въ санъ Киевского митрополита Григория Цамблака”².

Прымаючы пастаўленне, Г. Цамблак праявіў мужнасць: яго аддалі анафеме і канстанцінопальскія патрыярхі, і Фоцій, які назваў Кіеўска-Літоўскага мітрапаліта “мятежником, поставленным от неправедного соборща”, “отлученным и проклятым”.

² Гл.: Акты, относящиеся к истории Западной России. СПб., 1846. № 25.

Мітрапаліцкая кафедра Г. Цамблака спачатку знаходзілася ў Кіеве, але пасля 1416 г., калі Кіеў быў разбураны ханам Эдыгеем, ён перанёс яе ў Вільню, а сваёй рэзідэнцыяй зрабіў Наваградск. Грамадска-палітычная і літаратурная дзейнасць мітрапаліта Літоўска-Беларускай дзяржавы працягвалася да 1419 г.

У 1418 г. на чале вялікай дэлегацыі з Вялікага Княства Літоўскага, Ноўгарада, Малдавіі і Вялікай Арды Грыгоры Цамблак прымаў удзел у XVI Канстанцкім саборы каталіцкай царквы, дзе срод шматлікіх канфесійных праблем абмяркоўваліся і пытанні аб турэцкім нашэсці на паўднёваславянскія краіны, і ўзаемаадносіны паміж Вялікім Княствам Літоўскім і Тэўтонскім ордэнам. Мітрапаліт Вялікага Княства Літоўскага на Канстанцкім саборы сказаў дзве прамовы: прывітальную прамову на лацінскай мове ад яго імя прачытаў чэшскі багаслоў Маўрыкій Рвачка і “Слова пахвальнае бацькам Канстанцкага сабору”, якое захавалася у рукапісным зборніку другой паловы XVI ст. у Віленскай публічнай бібліятэцы.

На думку Цамблака, толькі ў свабоднай дыскусіі можна было вырашыць усе пытанні, якія ўзніклі паміж католікамі і праваслаўнымі, і таму ён прапанаваў склікаць спецыяльны сабор аб веры: “...то да подвигнет обоя страны въ собрание, и духъ святыи да послет въ сердца ваша, и слово дасть въ отвержение оустъ вашихъ, да по первому отецъ преданію, обновьте благочестивое исповедание веры, не приразившемся ни в чесомже, иже от боговдохновенныхъ отецъ добръ преданнымъ догматомъ...”³ Але папа Марцін V не ўключыў у парадак дня гэтую прапанову Цамблака, верагодна, гэтае пытанне яго так не хвалявала як мітрапаліта Вялікага Княства Літоўскага.

У маі 1418 г. Цамблак вярнуўся ў Вільню, дзе ў 1419 г. памёр ад моравай язвы. Паводле іншых дадзеных, у гэтым годзе ён пакінуў мітрапаліцкую кафедру і доўгі час пад імем Гаўрыіла жыў у адным з малдаўскіх манастыроў (памёр пасля 1452 г.).

Няўдача царкоўна-палітычных планаў Цамблака на Канстанцкім саборы спрыяла таму, што Вітаўт пачаў узмацняць арыентацыю на каталіцтва, ёсць звесткі, што пасля яго звароту з сабору царкоўнікі сталі называць Цамблака католікам, праклятым царквою і богам, яго імя святары не ўпаміналі пры спраўленні еўхарыстыі. Слушнай нам уяўляецца думка А.І. Яцымірскага, які сцвярджаў, што праваслаўныя епіскапы з Літвы

---

³ Никольский Н. К. Материалы для истории древнерусской духовной письменности // Сборник отдела русского языка и словесности Императорской Академии наук. СПб., 1907. Т. 82. № 4. С. 152.

прыехалі у Канстанц па жаданню літоўскага князя, але зусім не жадалі падпарадкоўвацца рымскаму папе⁴.

Як і большасць пісьменнікаў Тырнаўскай школы, Г. Цамблак быў паслядоўнікам вучэння ісіхазму, якое адраділася ў XIV ст. у манастырскіх цэнтрах Візантыі. Тэарэтыкі ісіхазму, афонскія манахі Грыгоры Палама і Грыгоры Сінаіт, трактавалі абстрактныя філасофска-рэлігійныя матэрыі, але ў іх вучэнні закраналася і пытанне аб чалавеку, якога яны ставілі у цэнтр зямнога свету, назіралася цікавасць да індывідуальных перажыванняў чалавека. Адпаведна тэорыі ісіхастаў, шляхам маральнага ўдасканалення і давядзення сябе да поўнай бесстрастнасці чалавек пры жыцці можа зліцца з Богам. Гэтае вучэнне галоўнай мэтай ставіла ўдасканалванне чалавечай асобы. “У ісіхазме, – адзначае Дз. Ліхачоў, – праявілася цікавасць да псіхалогіі чалавека, да “унутранага” чалавека, да яго індывідуальных перажыванняў, да магчымасці асабістых зносін з Богам”⁵.

Пісьменнікі-ісіхасты лічылі, што слова па грубай і недасканалай чалавечай прыродзе не ў стане раскрыць “унутраны” бок адлюстроўваемага, схаваную сутнасць з’яў, таму пісалі свае творы вытанчана, абагулена, у стылі “пляцення славец”. Яўфіміў Тырнаўскі заклікаў сваіх вучняў пісаць “в лепоту”. Асноўным прынцыпам арганізацыі тэксту з’яўляецца паўтор, а на яго аснове ўзнікае скразная тэма і лейтматыў твора. Аўтар паўтарае не выпадковыя, а “ключавыя” словы, асабліва важныя для разумення тэксту. В.Ф. Канавалава пераканаўча паказала, што “пляценне славец” – гэта своеасаблівы славецны арнамент, які ўяўляе сабой спалучэнне аднакарэнных і сугучных слоў, сінанімікі і рытмікі мовы, складанага сінтаксісу і нагнятанне аднародных параўнанняў і эпітэтаў; ён цесна звязаны з рукапісным арнамантам⁶.

Творчая дзейнасць Г. Цамблака у Вялікім Княстве Літоўскім была надзвычай плённай. На беларускіх землях ён напісаў пятнаццаць твораў розных жанраў – пахвалы святым і гістарычным асобам (“Слова пахвальнае Дзімітрыю”, “Слова пахвальнае Яўфімію”), пропаведзі (“Слова на Узнясенне”, “Слова на Успенне Богародзіцы”, “Слова ў тыдзень кветканосся”, “Слова на Уздвіжанне”, “Слова на Ператварэнне”), палемічны твор (“Слова, як трымаюць веру немцы”), прамовы (“Сповед веры”, “Слова пахвальнае бацькам Канстанцкага сабору”, “Прывітальная прамова Марціну V”), духоўны верш “На ўспенне Багародзіцы”, дзелавыя дакумен-

---

⁴ Гл.: Яцимирский А. И. Григорий Цамблак. Очерк его жизни, административной и книжной деятельности. СПб., 1904.

⁵ Лихачев Д. С. Развитие русской литературы X–XVII вв. М., 1973. С. 95.

⁶ Гл.: Коновалова В. Ф. “Плетение словес” и плетёный орнамент конца XIV в. // ТОДРЛ. Т. 22. М., 1966.

ты “Акруговае пасланне літоўскага вялікага князя Вітаўта”, “Саборную грамату літоўскіх епіскапаў”.

Асаблівай увагі заслугоўваюць пахвальныя словы Яўфімію Тырнаўскаму і Дзімітрыю Салунскаму. За кожным тыпам героя адчуваецца жыццёвы змест, які асэнсоўваецца аўтарам і адліваецца ў дзіўную вытанчаную форму. На фоне трагічных для Балгарыі падзей – яе заняволеньня асманскімі заваёўнікамі, прымусовага насаджэння ісламу, знішчэння вышэйшага і адукаванага саслоўя – Цамблак услаўляе мужа абаронцу, палымянага патрыёта, таленавітага пісьменніка, пастыра па “апостальскім і айчынным правілам” Яўфімія. Тырнаўскі епіскап гнеўна асуджае вераломства, жорсткасць і бесчалавечнасць турэцкага хана Баязета, які люта расправіўся з мірнымі жыхарамі горада. Падрабязна апісвае Цамблак злачынствы турэцкага хана ў праваслаўным храме Тырнава: “Воевода, турчинъ же онъ, иже градом обладати поставлень бысть от царь турскаго, призываетъ къ себе люді божія, и именемъ, и добродетелію. и благородіемъ иных превосходящя, яко общепольных неких совет. И они идяхоу, злыхъ последующе вестникам, в неведении яко овчатъ въ след закалающих идяще, и своя крѣви каждо нося с убійствьныхъ вверити с десницами спешаще. Их же въ рукоу видевъ кровояднымъ зверь, посреде црѣкве сихъ закалаеть, или паче решти, сихъ священствуеть, не устыдевъ седины, не пощадевъ юность, нъ играніе ножу сихъ грѣтани сътворивъ...”⁷ Паказваючы трагічныя карціны народнага бедства, аўтар заклікае змагацца з захопнікамі, якія прынеслі столькі гора і пакут.

Увесь твор прасякнуты думкай аб Радзіме, на якой у той час уладарылі “мучыцелі”, “варвары”, “усекатели”. З замілаваннем апісвае Цамблак ваколіцы Тырнава: “Место прилежитъ Тръновскому градуу, рекою единою тѣчию разделяемо, обзорно коупно и злака плено и истекающими водами напояемо обилно...” (188). Як грамадзянін і пісьменнік-публіцыст, Цамблак падкрэслівае, што для тырнаўскага патрыярха даражэй за радзіму няма нічога. У аснове мастацкага бачання пісьменніка – новыя адносіны да чалавека, усведамленне каштоўнасці яго ўнутранага свету, яго індывидуальных перажыванняў. Пранікнёна і глыбока перадае пісьменнік духоўны стан Яўфімія ў той момант, калі яму пагражае смерць: “И понеже и онъ, от воинъ восхотень, благодръзновенно предста моучителю не пристрашень доушею, не боазнію изменися, **тихостию лица благодать являет иже въ немъ живящаго доуха**”. Перажыванні героя паказаны абстрактна, у рэчышчы агіяграфічнай традыцыі. У значнай ступені гэта дапамагаюць ажыццявіць шматлікія аналогіі са Святога Пісьма, дзейнасць Яўфімія Тырнаўскага паказана на фоне герояў Старога завету. На думку

---

⁷ Русев П., Гъльбов И., Давидов А., Данчев Т. Похвално слово за Евтимий от Григорий Цамблак. София, 1971. С. 208. Далей цытаты з гэтага выдання прыводзяцца ў тэксце з указаннем старонак.

прапаведніка, просты чалавек не здольны апісаць веліч святога, таму у пахвале біблейскі цар Давід “пляце слова” тырнаўскаму патрыярху, выкарыстоўваючы шматлікія біблейскія цытаты. Дзякуючы гэтаму на пачатку пахвалы Яўфімію Цамблак сцвярджае веліч патрыярха, яго выключнасць.

У сваіх творах Цамблак асабліва падкрэслівае асветніцкую дзейнасць сваіх настаўнікаў: “пастырь Христова стада Евфимий” перадаў царкве новыя кнігі – “скріжалі істінно небесного ськровіща”, а “светлое ядрило духа Киприан” умел “учение в зрящих душах вселити”.

Вызначальным момантам у характарыстыцы царкоўнага дзеяча з’яўляюцца адносіны да яго паствы. Дынамічна і эмацыянальна паказвае Цамблак духоўнае адзінства Яўфімія і жыхароў Тырнава ў час нацыянальнай трагедыі: “О, кто без слъзь сия помънетъ! – Припадааху к ногамъ, очесными сия омакая тучами, устны прилагающе и лица... пастырь нарицааху и учитель, отца чадолюбива...” (219).

“Слова пахвальнае Дзімітрыю” Грыгоры Цамблак прысвячае асабліва шануемаму хрысціянамі святому, герою многіх легендарных паданняў грэка-славянскай літаратуры. Яго гістарычным прататыпам быў знакаміты праконсул старажытных Фесалонік, які ў канцы III – пачатку IV ст. клапаціўся аб распаўсюджванні хрысціянства ў горадзе. Адночы Дзімітрый адкрыта сказаў аб сваіх перакананнях імператару Максіміяну, які яго спачатку пасадзіў у цямніцу, а потым забіў.

У пахвале Дзімітрыю Цамблак развівае тэму ўзаемаадносін зямнога і нябеснага, царкоўнай і свецкай улады. Прытрымліваючыся сярэднявковай літаратурнай традыцыі, ён адлюстравіў рэчаіснасць апасродкавана, галоўным чынам праз біблейскія ўяўленні.

У “вечнай кнізе” – Бібліі Г. Цамблак знаходзіў пэўныя тэмы, матывы і сродкі мастацкай выразнасці, бо глыбока верыў у тое, што Слова “...поврежденный ум уврачуетъ, прельщенную душу обратитъ... и совершена собою обновит человека”⁸. Біблейскія вобразы і сімвалы служаць асновай, выклікаюць розныя асацыяцыі і аналогіі. Ствараецца два сэнсы – канкрэтны і абстрактны, пахвала ўздзейнічала на слухачоў тэкстам і падтэкстам, што дазваляла сярэднявковаму пісьменніку паказаць існуючую сувязь паміж з’явамі рэальнага жыцця і хрысціянскай гісторыі.

З асаблівай сілай талент рытара праявіўся у пропаведзях на царкоўныя святы, якія Цамблак прамовіў у Новаградку і Вільні. Гэтыя творы ўражваюць духоўнай глыбінёй і прыгажосцю выказвання, яны складаюцца з рытмічна пабудаваных стылістычных перыядаў, рытмічныя варыяцыі дазваляюць вяртацца да асноўнай тэмы, якая пры гэтым падкрэсліваецца і

---

⁸ Цамблак Г. Слово на Вознесение Иисуса Христа // НБ Беларусі. Адзел рукапісаў і старадрукаў. Таржэственнік. № 214. С. 304 адв. Далей цытаты з гэтага рукапісу прыводзяцца ў тэксце з указаннем старонак.

паглыбляецца. Незвычайнасць мастацкай структуры “Слоў” на царкоўныя святы абумоўлена ісіхасцкім уяўленнем Г. Цамблака, што Слова можа “увасабляцца”, валодае жыватворнай сілай, таму ён выкарыстоўвае розныя прыёмы экспрэсіўна-эмацыянальнага стылю (“певец издалеча плетя песнь”).

У “Слове на Ператварэнне” маляўніча (“в лепоту”) прапаведнік паказвае выключнасць “фаворскага святла”, якое бачылі на гары Фавор вучні Ісуса Хрыста. Пропаведзь мае кальцавую кампазіцыю (пачынаецца і заканчваецца гімнам гары), аўтар супастаўляе Фаворскую гару са старазапаветнымі гарамі (Сінаем, Харывам, Араратам) як святло і цемру; падкрэслівае, што Фавор – гэта месца сапраўднай благадаці.

“Асацыятыўная аўра” (Дз. С. Ліхачоў) вакол ключавага слова ствараецца шляхам нанізвання біблейскіх характарыстак гары (“безмолвна”, “уединенна”, “к молитве прикладна”, “от навета иудейского скровна”), даслоўнай цытацыі Псалтыры (67, 16): “гора божия, гора усыренная, гора тучна, гора, яже благоволи Богъ жити в нем”⁹; пераасэнсаваных цытат з “Кнігі прарока Ісайі” (2, 2): “сей прекланяются горы, сей дароносят холми, сию чтутъ острови, сея желаютъ иноци” (211). Г. Цамблук паказвае падзеі ў кантэксте сусветнай гісторыі, але асноўны акцэнт зроблены на ператварэнне ўнутранае, духоўнае: “адамово лица стыдь очисти хотя” (208).

У “Слове на Узнясенне Ісуса Хрыста” цытаты з біблейскіх кніг таксама выконваюць ролю стылістычнага цэнтра, прапаведзь складаецца з рытмічна пабудаваных стылістычных перыядаў, вялікасць свята ствараецца гомеатэлеўтамі:

...достояше бо престаревшемуся от новаго обновитися,
и недоужному от врача исцелитися,
и оумершему от живота воскреситися,
и осужденному подъ грехомъ от безгрешного свободитися,
и тленному от нетленного обетленился,
и земному от небесного вознесетися... (304 адв.)

Канструкцыю “тленный – нетленный” аўтар абнаўляе і пашырае, стварае паліптотан “тленному от нетленного обетленился”, які надае прапаведзі павышаную экспрэсіўнасць.

Выказванні біблейскіх герояў, псалмы з’яўляюцца асновай і выклікаюць розныя асацыяцыі і аналогіі. Напрыклад, псалом “Восшёл Бог при восклицаниях, господь при звуке трубном” (46, 6) Цамблук распаўсюджвае, абагульняе і пашырае ў адносінах да света:

...взыдъ Богъ в воскликновениі,
господь во гласе трубне,

---

⁹ Цамблук Г. Слово на Преображение Господа Бога и Спасителя нашего Иисуса Христа // НБ Беларусі. Адзел рукапісаў і старадрукаў. Таржэственнік. № 214. С. 207 адв. Далей цытаты з гэтага рукапісу прыводзяцца ў тэксце з указаннем старонак.

и паче в лепоту,
достояше бо цареви съ воскликновениемъ
всходъ имети,
воскликновение бо воспроведание и
возношение народное есть
на царехъ бываемо и победителехъ (306 адв.).

Ключавое слова перыяду “воскликновение” у інтэрпрэтацыі Цамблака з’яўляецца сродкам вар’іравання сэнсавага комплексу: псаломнае прароцтва – зямное прызнанне Хрыста. Спалучаючы па прынцыпу градацыі ў вобразе Хрыста цара і пераможцу, прапаведнік сцвярджае яго боскую існасць, а потым паказвае яго ўзнясенне на неба: “мыслены силы славяхоу, воспеваху, хваляху трисотую песнь, приношаху дароношение, дивляхуся толикому восхождению, ... и с плотію владычески восходяща от земля, и трепетомъ одержими, горньшамъ силамъ врата взяти повельяаху” (306 адв.).

Цамблак акцэнтуюе ўвагу слухачоў на тым, што Хрыстос пакутуе дзеля выратавання чалавека: “Но почто окржавлены и пронзены оуды носиши, бесстрастный божеством? Точило, – глаголааше, – истоптахъ единъ, кровь свою излияхъ единъ за всех...” (307). Выкарыстоўваючы сінанімічную, цытатную і метафарычную ампліфікацыю, Цамблак знаходзіць “агульнае, абсалютнае і вечнае ў прыватным, канкрэтным і чалавечым... хрысціянскія ісціны ва ўсіх з’явах жыцця”¹⁰. Прапаведзі Г. Цамблака ўражваюць веліччу духоўнага сэнсу, глыбінёй пазнання і прыгажосцю выказвання.

Даследчыкі царкоўнай музыкі адзначаюць, што Цамблак увёў у беларускіх храмах балгарскі распей¹¹. Захаваўся адзіны духоўны верш Г. Цамблака “На Успенне Багародзіцы”, які ўяўляе сабой сінтэз гімна, слова і музыкі. Пачынаецца верш традыцыйным кукуліем:

Днесь владычица і Богородица,
пресвятая Дева царица,
преходит от земных к премирным,
ко царю царьствующему,
к сыну своему и Богу¹².

Урачыстасць і глыбокі сэнс падзеі перадаюць рытарычныя воклічы і хайрэтызмы, чаргаванне ікасаў і кандакаў.

Радуйся дворе жизни,
Радуйся горо присынная,
Радуйся мосте приводяй всьх,
Иже вьрою Твоё преставление чтущая къ вечному.

¹⁰ Лихачев Д. С. Некоторые задачи изучения второго южнославянского влияния в России // Исследования по древнерусской литературе. Л., 1986. С. 26.

¹¹ Гл.: Гай дэ Пікарда. Царкоўная музыка на Беларусі. Мн., 1995.

¹² Ундольский В. П. Замечания для истории церковного пения в России // ЧОИДР. № 3. 1846. С. 4

Подобает бо ти матери Божии,
Яко цариць, царьскими добротами дароносится (5).

У заключнай частцы верша аўтарскі зварот да Багародзіцы прасякну-
ты зямнымі клопатамі:

Царице небесная и многопътая Владычице!
Сродна присвоения не забуди и не оскудеи назирающся,
Не забуди царя и град, и люди,
иноци и простии (5).

Безумоўна, пры стварэнні духоўнага верша Цамблак абапіраўся на ба-
гаты вопыт антычных рытараў – Рамана Сладкапеўца, Грыгорыя Вялікага,
Іаана Дамаскіна, Іаана Златавуста¹³.

Творы Г. Цамблака шырока перапісваліся праваслаўнымі манахамі, бо
ў іх асвятляліся праблемы, якія хвалявалі ўвесь хрысціянскі свет.
Кніжнікі Супрасльскага, Слуцкага Свята-Троіцкага, Жыровіцкага, Аршан-
скага, Лаўрышаўскага манастыроў на працягу XV–XIX стст. уключалі тво-
ры Г. Цамблака ў розныя тыпы зборнікаў.

У Архангельскім зборы БАН захавалася “Кніга Цамблака”
(утрымлівае 18 “Слоў”), якая напісана беларускім скоропісам XVII ст. На
беларускіх землях ён таленавіта развіваў традыцыі ўрачыстага
красамоўства Кірылы Тураўскага, таму па сваёй ідэйнай накіраванасці, тэ-
матыцы і жанрава-стылістычных асаблівасцях яго “Словы” не толькі
адпавядалі зменам у духоўным жыцці беларускай народнасці, але і добра
ўпісваліся ў мастацкія традыцыі агульнахрысціянскага аратарскага май-
стэрства.

---

¹³ Гл.: Аверинцев С. С. Поэтика ранневизантийской литературы. М., 1977.